

כח-א ולא ברכתני בסעודה⁸³ לפני כהן [משום דכתיב: "וקדשתו". ודרשינן: לכל דבר שבקדושה. לפתוח ראשון, ולברך ראשון], ולא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה, דהיינו, הזרוע הלחיים והקבה.

דאמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: אסור לאכול מבהמה שלא הורמו מתנותיה.

ואמר רבי יצחק: כל האוכל מבהמה שלא הורמו מתנותיה — כאילו אוכל טבלים.

ולית הלכתא כוותיה דרבי יצחק⁸⁴.

ותמהינן אהא דאמר רבי פרידא: "ולא ברכתני לפני כהן", למימרא, דמעליותא היא שתלמיד חכם לא יברך לפני כהן?

והא אמר רבי יוחנן: כל תלמיד חכם, שמברך לפניו אפילו כהן גדול, שהוא עם הארץ, אותו תלמיד חכם חייב מיתה. שנאמר: "כל משנאי אהבו מות". ודרשינן: אל תקרי "משנאי" — אלא "משנאי".

והאי תלמיד חכם — נמי גורם להשניאו, שהרואה תלמיד חכם שפל לפני עם הארץ, אומר: אין נחת רוח בתורה!

ומתרצינן: כי קאמר איהו, רבי פרידא, שלא

בירך לפני כהן — בששניהם שוין קאמר. שגם הכהן היה תלמיד חכם [ולא ששוה לו ממש, דאם כן מאי רבותיה דרבי פרידא, הא כתיב: "וקדשתו"! אלא מיירי שגם הכהן תלמיד חכם, אלא שאינו חשוב כמותו, תוס'].⁸⁵

שאלו תלמידיו את רבי נחוניא בן הקנה: במה הארכת ימים?

אמר להם: מימי לא נתכבדתי בקלון חברי, ולא עלתה על מטתי קללת חברי, שלפני שעליתי למטה — מחלתי לכל מי שעשה לי רעה, וכדלקמן. וותרן בממוני הייתי.

לא נתכבדתי בקלון חברי. כי הא, דרב הונא דרי מרא [היה נושא מעדר] אכתפיה.

אתא רב הנא בר הנילאי, וקא דרי מיניה דרב הונא.

אמר ליה רב הונא: אי רגילת דדרית מרא נמי במאתיך [בעירך] — דרי. ואי לא, אתייקורי אנא, בזילותא דידך — לא ניחא לי.

ולא עלתה על מטתי קללת חברי. כי הא, דמר זוטרא, כי הוה פליק לפורייה [כשהיה עולה למיטתו], אמר: שרי [מחול] ליה לכל מאן דצערין⁸⁵ ⁸⁶.

ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש — אינו ת"ח" — היינו במי שחטא לו במילי דשמיא, וליסר את החוטאים. ריטב"א [ועיי' בכור לזהב].

עוד אפשר לבאר, עפ"י מה שכתב החיד"א בפתח עינים, דהא דאמרין: "נוקם ונוטר כנחש", היינו דצריך לנקום ולנטור דווקא כנחש, שאין לו הנאה. כך הת"ח צריך לנקום רק לכבוד התורה, ולא לכבוד עצמו. והרי אין אדם בטוח בעצמו בכך, ואולי משום כך מחל למאן דצעריה.

86. ועיי' בסדור בית יעקב, בסדר ק"ש שעל

ותירצו, דעתה כששאלוהו במה הארכת ימים, לא ידע שמשום אותו מעשה מאריך ימים, ורק כשהאריך עד ארבע מאות שנה — ידע. [ותוס' בעירובין נ"ד ע"ב תירצו עוד, דהא והא גרמו ליה].

83. כך פירש רש"י, ועיי' בתוס' שפירשו דמיירי בקריאת התורה.

84. כתב המהרש"א דהיינו רבותיה דרבי פרידא, דאע"ג דלית הלכתא כרבי יצחק, בכל זאת החמיר על עצמו.

85. והאי דאמרין במס' יומא [כ"ג ע"א]: "כל

הכבש אחד תעשה בבקר", אם נאמר "כבש", למה נאמר "אחד", הא "כבש" — משמע אחד?⁹⁰

אמר להו רבי נחוניא לגווי: חזינא דצורבא מדרבנן הוא?⁹¹ ולא קץ בחיי, אלא שרוצה ללמוד הנהגות שמביאות לאריכות ימים, שבקוהו [הניחוהו]!

אמר ליה לרבי עקיבא: האי דכתיב: "אחד", דרשינן: מיוחד שבעדרו.

ועתה השיב לו על שאלתו הראשונה, ואמר לו: מימי לא קבלתי מתנות, ולא עמדותי על מדותי לשלם גמול רע למי שציערני, וותרן בממוני הייתי.

לא קבלתי מתנות. כי הא, דרבי אלעזר, כי הו משדרי ליה מתנות מבי נשיאה — לא הוה שקיל. כי הוה מזמני ליה מבי נשיאה לסעודה — לא הוה אזיל.

אמר להו לרבי נשיאה: לא ניחא לכו דאחיזה? דהא כתיב: "שונא מתנות יחיה"⁹²!

זה, ששאלו, היאך הארכת חיים ולא נתפסת בעוון הדור, כקרבנות הבאים לכפר על עוון הדור? והשיבו, דכיון שלא קיבל מתנות, ואינו חייב לאדם הכרת הטוב, להכי אינו נתפס בעוונם.

ועיי' בנודע ביהודה תניינא [או"ח סי' קל"ט] מה שכתב בזה.

91. בנודע ביהודה הנ"ל תמה, היאך מוכח משאלה זו דצורבא מדרבנן הוא, הא שאלה כזו — תינוקות של בית רבן מרגישינן בה! ועיי"ש מה שביאר.

92. כתב החיד"א בשו"ת חיים שאל [ח"א סי' ע"ד], דעני המקבל צדקה, אין לו לחוש משום

וותרן בממוני הייתי. דאמר מר: איוב — וותרן בממוניה הוה. דמנהגו של עולם, שמי שיש לו מלאכה מועטת לעשות, ששכרה חצי פרוטה, אומר לפועל: חצי פרוטה אני נותן לך, אלא, לפי שיש רק מטבע של פרוטה שלמה, בוא ונלך לחנוני, ונקנה שם ככר או ביצים בפרוטה, ונתחלק בהם.

ואילו איוב — וותרן היה. שהיה מניח את אותו חצי פרוטה שרגילין לתת לחנוני — מממוניה, והיה נותן כל הפרוטה לפועל⁸⁷.

שאל רבי עקיבא את רבי נחוניא הגדול: במה הארכת ימים?

אתו גווי [העבדים שהיו משרתים את רבי נחוניא] — וקא מהו ליה לרבי עקיבא, לפי שהיו סבורים שהוא קץ בחייו של רבי נחוניא⁸⁸.

סליק [עלה] רבי עקיבא, ויתב ארישא דדיקלא⁸⁹.

אמר ליה לרבי נחוניא: רבי, כתיב: "את

המטה, שכתב, דמכאן מקור התפילה: "רבש"ע הריני מוחל לכל מי שהכעיס וכו'".

87. עיי' במהרש"א בכבא בתרא [ט"ו ע"ב, ד"ה איוב].

88. בכל הני דלעיל, לא מצינו שהקפידו על ששאלום כך, כי תורה היא, וללמוד היו צריכים. אלא דר"ע לא היה תלמידו של רבי נחוניא, ולהכי הקפידו עליו. עיון יעקב.

89. כתב הרש"ש, דאפשר שישב דווקא על דקל, לפי קשה לעלות עליו. ולכן עלה דווקא עליו, כדי שלא יוכלו לעלות אחריו מהר.

90. כתב העיון יעקב, דכוונת ר"ע שהזכיר ענין

אמר לו: מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע.

דאמר רבי יוחנן: אסור לאדם להסתכל בצלם⁹⁵ דמות אדם רשע⁹⁶. שנאמר שאמר אלישע ליהורם מלך ישראל: "לולא פני יהושפט מלך יהודה אני נושא, אם אביט אליך ואם אראך"⁹⁷.

רבי אלעזר אמר: המסתכל בדמות אדם רשע — עיניו כהות! שנאמר: "ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות", והיינו משום דאסתכל בעשו הרשע.

ותמהינן: וכי הא דאסתכל בעשו גרמא ליה?

והאמר רבי יצחק: לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך. שהרי אבימלך קלל את שרה — ונתקיים בזרעה. שנאמר שאמר

ואילו רבי זירא, כי הוּוּ משדרי ליה מתנות מבי נשיאה — לא הוּוּ שקיל. אבל כי הוּוּ מוזמני ליה — הוּוּ אזיל. אמר: אתייקורי הוא דמתייקרי בי [מתכבדים הם בזה שאני סועד אצלם, והנאתם היא, ואין זו מתנה].

ולא עמדתי על מדותי. דאמר רבא: כל המעביר⁹³ על מדותיו — מעבירין ממנו כל פשעיו. שנאמר: "נושא עון ועובר על פשע". ודרשינן: למי נושא הקדוש ברוך הוא עון — למי שעובר על פשע.

שאל רבי את רבי יהושע בן קרחה: כמה הארכת ימים?

אמר לו: וכי קצת בחיי, שאתה שואלני אמאי הארכת ימים!?

אמר לו: רבי! תורה היא, וללמוד אני צריך, אולי אוכל גם אני לקיים⁹⁴.

אריכות ימים שלך — במילי דתורה היא תלויה. 95. כתב המהרש"א עפ"י חכמי המקובלים, שיש בצלם דמות מראה אדם צורה רוחנית, לטוב או לרע. והוא כפי מעשיו, לצד הטהרה — או לצד הטומאה. ואסור להסתכל לצד הטומאה, על דרך האי דכתיב: "אל תפנו אל האלילים".

96. המ"ב [סי' רכ"ה ס"ק ל"ג] מביא את המ"א [סוף סי' רכ"ו], שכתב דראיה בעלמא מותר, והאיסור הוא דווקא להסתכל בו ביותר ולהתבונן בדמותו. [הובא בגליון הש"ס כאן].

97. ואע"ג דאיסור איכא, מ"מ אי אפשר לרוב עולם ליזהר בזה, והיינו רבותיה דריב"ק, שנוהר בזה [ויצחק שנסתכל בעשו הרשע, היינו משום דטעה וסבר שהוא צדיק, כדאיתא במדרש, שהיה צד את אביו בפיו]. טורי אבן.

"ושווא מתנות יחיה", דאדרבה, הוא מביא תועלת לנותן, שהרי שכר הנותן מצוה גדול מאד, ולהכי אין למקבל לחוש וכדאיתא במדרש רבה [פרשה ל"ד. וכן בעוד מקומות]: תני ר' יהושע: יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני — העני עושה עם בעל הבית. שכן רות אומרת לנעמי: שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז. "אשר עשה עמי" — אין כתיב כאן. אלא: "אשר עשיתי עמו".

93. היינו שאינו מדקדק למדוד מידה למצערם אותו, אלא מניח מידותיו — והולך לו. ו"מעביר" — היינו כמו "אין מעבירין על המצוות", שמשמעו — אין מניחין מצוה זו, ועושין מצוה אחרת. רש"י בראש השנה [י"ז ע"א].

94. והמהרש"א כתב, דה"ק ליה: מסתמא

אבימלך לשרה: "הנה הוא לך כסות עינים", אל תקרי "כסות עינים" — אלא "כסית עינים"?

ומתצינן: הא והא, שני הדברים, גרמא ליה שכהו עיניו.

רבא אמר: מהכא ילפינן לה, דכתיב: "שאת פני רשע לא טוב".

בשעת פטירתו של רבי יהושע בן קרחה, אמר לו רבי: רבי, ברכני!

אמר לו: יהי רצון, שתגיע לחצי ימי.

אמר ליה: ולכולהו, לכל ימיך, לא?!

אמר לו: אין טוב לך לחיות ימים רבים כמוני, דאם כן, הרי אתה כל ימיך תהיה נשיא. וכי תרצה שבניך הבאים אחריך — בהמה ירעו? שלא יטלו בגדולתך, אלא יהיו הדיוטות כל ימיהם?!

אבוה בר איהו, ומנימן בר איהו. חד אמר: תיתי לי [יבוא עלי שכר טוב⁹⁸] — משום דלא אסתכלי בכותי⁹⁹.

וחד אמר: תיתי לי — דלא עבדי שותפות בהרי כותי¹⁰⁰.

שאלו תלמידיו את רבי זירא: במה הארכת ימים?

אמר להם: מימי לא הקפדתי בתוך ביתי¹⁰¹,

98. רש"י בשבת [ק"ט ע"א, ד"ה תיתי לי] פירש: ישולם שכרי. ובכורות [ל' ע"א] פירש: תיתי לי שכר טוב.

והקשה המהרש"א [בשבת שם], וכי היו מבקשים שכר על קיום המצוות? והרי אמרו: אל תהיו כעבדים המשמשין על מנת לקבל פרס וכו'!?

וביאר עפ"י מה שאמרו: בדרך שאדם רוצה לילך — מוליכין אותו, והבא ליטהר — מסייעין אותו מן השמים. והכא נמי כך בקשו, מתוך שאני מקיים מצוה זו — תיתי לי סיעתא דשמיא להמשיך לקיים המצוה. עיי"ש.

99. וכתב במרומי שדה, דאע"ג דאיסורא איכא, שהרי אסור להסתכל בפני אדם רשע, וגוי לא עדיף מרשע ישראל, מ"מ כיון שקשה לזוהר בזה — הוי רבותא שזוהר.

100. הר"ן בעבודה זרה [סוף פ"ק] הקשה, הא אמרינן במס' סנהדרין [ס"ג ע"א] דאסור לעשות שותפות עם נכרי, שמא יתחייב לו העכו"ם

שבועה, וישבע בע"ז שלו, והתורה אמרה: "לא ישמע על פיך", א"כ מדינא אסור, ומאי רבותא? ותירץ, דלא היה עושה שותפות — אפילו היכא דפוטרו משבועה, כדי שלא יהא רגיל אצלו וילמד ממעשיו.

עוד תירץ, דרבותיה דלא היה עושה שותפות אפילו בזמן שאין רגילות העכו"ם לישבע בע"ז. ועוד הביא בשם הרמב"ן, דלאו איסורא ממש קאמר התם, עיי"ש. וכן תירץ הריטב"א כאן. ועיי' בטורי אבן. וע"ע בתוס' בכורות [ב' ע"ב, ד"ה שמא], ובתוס' בסנהדרין [ס"ג ע"ב, ד"ה אסור].

101. והיינו, דאף על גב שיש לאדם להטיל אימה בתוך ביתו, ולא יתירה, מ"מ לא עשה בקפידא ובכעס. מהרש"א.

והבאר מים חיים [בפרשת כי תשא] כתב, דאמנם צריך האדם להשתמש לפעמים אף במדת הכעס המגונה, כגון לדבר מצוה. אמנם בזאת התפאר רבי זירא, שאף כשהקפיד לש"ש, מ"מ היה זה רק כלפי חוץ, כדי שישמעו אליו. אבל

ולא קראתי לחברי בחנינתו, דהיינו שם
גנאי שקוראין לו.

ואיכא דאמרי לה: "בחנינתו". דהיינו, אפילו
באותו כינוי של דופי, שמסודר ובא לו
ממשפחתו¹⁰⁶.

מתניתין:

ועוד אמר רבי יהודה: בית הכנסת שחרב —
אין מספידין בתוכו,

ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני¹⁰²,

ולא הרהרתי בדברי תורה במבואות
המטונפות¹⁰³,

ולא הלכתי ארבע אמות בלא תורה [דהיינו,
שגרסתי שגורה כפי תמיד], ובלא תפילין,

ולא ישנתי בבית המדרש, לא שינת קבע,
ולא שינת עראי¹⁰⁴.

ולא ששתי בתקלת חברי¹⁰⁵,

הוא שלא נכשל בהן.

וכאן כתב המהרש"א, דהיא דברכות —
היינו בקריאת שמע, ורבי זירא היה מחמיר על
עצמו — אפילו בהרהור תורה.

104. אמנם אמרינן בסנהדרין [ע"א ע"א] דאסור
לישן בבית הכנסת, דכל הישן בבית הכנסת —
תורתו נעשית לו קרעים קרעים, אבל היינו דווקא
בשינת קבע, ורבי זירא החמיר אפילו בשינת
עראי. מהרש"א.

105. בקרא כתיב: "בנפל איבך אל תשמח וגו'".
אלא דקרא מיירי כששמח בנפילתו משום
ששונאו, אבל אם שמח בהפסד חברו, כגון
שקנה ממנו סחורה בזול והרויח — בזה לא
מיירי קרא. ואעפ"כ החמיר רבי זירא שלא
לשמוח בהפסד חברו. מהרש"א.

ובשם הרה"ק ר' יצחק מווארקו מביאים, דכך
היתה כוונתו של רבי זירא: "ולא ששתי",
כלומר, כל הששון והשמחה שלי נשבתו
ונחבטלו — "בתקלת חברי". כלומר, בעת
שקרתה תקלה לחברי. כי צרת חברו —
ערבבה את כל ששון לכו.

106. כך פירש רש"י. והמהרש"א בתענית הביא
את גירסת הערוך: "ולא קראתי לחברי בחניכתי,

"בתוך ביתי", כלומר, בפנימיותו, בתוך לבו —
לא היתה שום קפידא.

102. ביאר המהרש"א, דאמנם איכא בכמה
דוכתי דאסור לאדם להלוך לפני מי שגדול ממנו,
אבל איתא ביומא [ל"ז ע"א], דג' המהלכין
בדרך, הולך הרב באמצע, והגדול מימיו, והקטן
משמאלו [והיינו קצת מאחוריו, כדאיתא התם].
וקאמר רבי זירא, דאפילו בכה"ג, כשצעד עם
רבו, לא צעד אפילו צעד אחד לפני מי שגדול
ממנו.

103. אע"ג דאיכא בזה איסורא, כדאיתא בברכות
[כ"ד ע"ב], מ"מ, כיון שקשה ליהרהר בזה — הוי
רבוא. מרומי שדה.

והמהרש"א בתענית [כ' ע"ב] כתב, דבהיא
דברכות איתא, דאסור לת"ח לעמוד במבואות
המטונפות, לפי שא"א לעמוד בלא הרהור תורה.
ומשמע, דהילוך שרי, משום דאפשר להלוך בלא
הרהור תורה. וקאמר רבי זירא, דאעפ"כ היה
נזהר מליילך שם, משום שלעולם לא הלך ד"א
בלא תורה, ואילו היה הולך שם, היה מוכרח
ללכת בלא תורה.

ועיי' שם עוד [ד"ה ולא קראתי], שכתב,
דאע"ג דרוב הני דחשיב — עברות גדולות הן,
מ"מ, כיון דרובא דעלמא נכשלין בהן, התפאר

גמרא:

תנו רבנן: בתי כנסיות — אין נוהגין בהן קלות ראש¹¹⁰. ולכן, אין אוכלין בהן, ואין שותין בהן, ואין ניאותין [מתקשטין] בהם, ואין מטיילין בהם, ואין נכנסין בהן בימות החמה — מפני החמה, ובימות הגשמים — מפני הגשמים, ואין מספידין בהן הספר של יחיד.

אבל, קורין בהן, ושונים בהן, ומספידין בהן הספר של רבים, דהיינו הספר של תלמיד חכם, שצריכין הרבים להתאסף להספידו. ובית הכנסת ראוי לכך, לפי שהוא מקום גדול.

אמר רבי יהודה: אימתי, בישובך. אבל בחורבןך — מניחין אותך, ועולין בהן עשבים, ולא יתלוש — מפני עגמת נפש.

ואין מפשילין בתוכו חבלים [והוא הדין דאין עושין בתוכו כל שאר מלאכות. אלא נקט להא, לפי שלצורך הפשלת חבלים צריך מקום מרווח פנוי, ובית הכנסת — גדול הוא, וראוי לכך].

ואין פורשין לתוכו מצודות¹⁰⁷,

ואין שוטחין על גגו פירות,

ואין עושין אותו קפנדריא.

שנאמר: "והשמותי את מקדשיכם", משמע — קדושתן אף כשהן שוממין¹⁰⁸.

עלו בו עשבים, לא יתלוש — מפני עגמת נפש, שתהא לראוי בית הכנסת עגמת נפש על חורבנו, ויזכרו ימי בניינו, ואת שהיו רגילין להתאסף שם, כדי שיבקשו רחמים שיחזור לקדמותו¹⁰⁹.

— שהיו קיימין בשעת החורבן. אבל לשון "שממה" אינו נופל אלא גבי דבר שנחרב, ולא נבנה שנים רבות. ולהכי, הכא דכתיב: "והשימותי", על כרחך דמיירי לאחר החורבן, וקאמר הקב"ה שישארו שוממין. ובכל זאת, אעפ"י שנחרבו מכבר, קרי ליה "מקדשיכם", אלמא דקדושתן — אף כשהן שוממין.

109. והרמב"ם בפירוש המשניות כתב: "רוצה לומר, שיכאב הלב כשיש בו עשבים, וישתדלו בכנינו אם יוכלו. או תכנע נפשם וישוּבו אל ה' — אם אין בהם יכולת לבנותו".

110. בספר יראים [סי' שכ"ד] כתב, דמורא בית הכנסת ובית המדרש הוא חיוב דאורייתא, והוא ממצות עשה ד"ומקדשי תיראו". עוד כתב [בסי' שפ"ג], גבי לאו דמעילה בהקדש, דכשם שאסור ליהנות מהקדש, כך אסור ליהנות מביהכנ"ס וביהמדר.

ואמרי לה בחניכתו". והיינו, ד"בחניכתו" — היינו שלא כניתי לו אני שם. ו"בחניכתו" — היינו שלא קראתיו אפילו בשם שכינו לו אחרים. ובבבן יהודע כתב, ד"חכינתו" הוא כינוי שם. כגון אם קוראין לו אליהו, משנים שמו ל"אליאס". ו"חניכתו" — הוא שם משפחתו. ורבי זירא היה נזהר לקרות לאדם בשמו ממש, ולא בכינויו, ולא בשם משפחתו.

107. דכיון דבית הכנסת שומם, באים עופות לקנן בו. להכי קאמר התנא, דלא יפרוש שם מצודות.

108. כתב התוי"ט, דדריש לה, מדלא כתיב: "ואת מקדשיכם אשומם".

ובתוס' רעק"א הביא, דבתשובת מהרי"ט [ח"א סי' קכ"ב. ד"ה וברם גדולה] כתב, דהכי דייקנן, דאה"נ אי הוה כתיב: "והחרבתי את מקדשיכם", היה אפשר לפרש, דהיינו מקדשיכם